

*І.І. Бойко,
викладач
(Академія адвокатури України)*

Роль Ватикану у мирному розв'язанні міжнародних спорів

Ключові слова: *конкордат, нунцій, легати-посланці, посередництво, добрі послуги, «навчання миру».*

Політика Св. Престолу впроваджується за допомогою потужного і, безперечно, ефективного механізму, лише окремими елементами якого є католицьке духовенство (1,9 млн), чернецькі ордени, католицькі організації (для молоді, жінок і та ін.), багато політичних партій у різних державах світу (християнсько-демократичні, християнсько-ліберальні та ін.) і потужна армія віруючих (1 млрд 86 млн) [9]. Усі ці люди об'єднані однією вірою і одними цінностями, для багатьох з них віра — це не лише світоглядний орієнтир, а й спосіб життя. Саме тому Св. Престол має у своєму розпорядженні надзвичайно потужний людський потенціал, який не має жодна держава світу [1, 5].

Зазвичай підписується угода (конкордат), згідно з якою держави визнають статус католицької церкви, а церква зобов'язується надавати підтримку уряду і не втручатися в політичні справи. Щодо папських дипломатичних представників, то вони мають у своєму розпорядженні духовництво держави, в якій знаходяться, починаючи від кардиналів, архієпископів, єпископів, звичайні священники. Крім того, католицькі організації соціального, культурного і політичного характеру, очолювані католицькими партіями, також будуть підпорядковуватись його інструкціям. Результатом цього є те, що нунцій може впливати на владу держави

так, як ніколи не зможе вплинути будь-який інший дипломат. Кожен священник є фактично агентом Ватикану і завжди має інформацію про умови життя віруючих. Ця інформація безперервно надходить до Св. Престолу з різних куточків світу. Ватикан є одним з найбільш інформованих у світі центрів інформації. Він має дипломатичні відносини з 170 державами світу.

Ватикан бере участь у розгляді певних міжнародних проблем: ліквідація зброї масового знищення, врегулювання міжнародних конфліктів, охорона навколишнього середовища, бідність та ін. Яким же чином може здійснюватися така бурхлива міжнародна діяльність? Одного бажання і всеохоплюючої системи спостереження замало. Необхідна потужна фінансова основа. Ватикан має три основні джерела доходу: Інститут релігійних справ (фактично — банк Ватикану), пожертвування віруючих і фінансова та економічна діяльність власних підприємств. Ватикан — один із найбільших власників капіталу, що безпосередньо пов'язаний з італійськими банками (Банк Риму, Комерційний банк Італії, Банк «Святого духу» та ін.) і міжнародними банками (банк Ротшильда, Моргана, «Креді Сьюїс» та ін.). Ватикан — учасник кількох концернів, має капітал у величезних міжнародних монополіях. Св. Престол має нерухомість у Європі та Латинській Америці (оренда, що

сплачується, є джерелом величезного прибутку) [10]. Великий прибуток приносить туризм. Отже, Ватикан є одним із найзаможніших інститутів у світі.

Не варто забувати про історичний досвід Св. Престолу і, найголовніше, про уміння усвідомити його та застосовувати у необхідних ситуаціях [6, 228].

Св. Престол з давніх часів брав на себе функції правового регулювання життя суспільства [4, 19]. До компетенції Св. Престолу належали питання, пов'язані з вирішенням міжнародних конфліктів, врегулюванням спорів та підтримкою миру. Також практикувалося затвердження договорів папськими нотаріусами, причому такі договори розглядалися як найбільш обов'язкові, які мають найбільшу силу [2, 238].

В епоху середньовіччя дипломатія Св. Престолу мала миротворчий характер. Виступаючи проти частих війн між сеньйорами, Церква встановлювала у певні дні тижня, а також на час релігійних свят Боже перемир'я (Tregua Dei) [3, 12].

Періодично скликалися вселенські собори, що вирішували не лише церковні, але і важливі політичні питання [7, 112]. Вони стали своєрідною формою багатосторонньої дипломатії того часу. Православна церква визнає правочинними 7 перших вселенських соборів (4–8 ст.ст).

Legati missi (легати-посланці) мали термінове, обмежене у часі доручення, виконували функції *ad hoc* (для певного випадку). Вони займалися розв'язанням міжнародних спорів і політичних конфліктів. Легати також контролювали виконання наказів Папи. Їхні повноваження були викладені в *bolla di potina* (замість вірчих грамот).

Папський дипломат разом з Венецією виступали на Вестфальському конгресі 1648 р. як арбітри. Завдяки професіоналізму і досвіду цих представників це було дійсно посередництво. Дії і поведінка цих представників були зразком для сучасного уявлення про міжнародно-правовий інститут посередництва. Саме посередництво на Вестфальському конгресі внесло багато нового в практику організації переговорного процесу. Стало зрозуміло, що це — ефек-

тивна можливість для спілкування сторін між собою.

Папський нунцій Агостіно Франчотті виступає як посередник на конгресі в Ахені в 1668 р. Папа наказує дотримуватись абсолютного нейтралітету щодо проблем, що зачіпають інтереси протестантських правителів, і намагатися впливати лише на ті питання, що хвилюють католицьких князів і монархів [3, 47].

Дипломатія Ватикану в 1870–1906 рр. мала в основному посередницький і миротворчий характер. Достатньо відмітити посередницьку місію Св. Престолу у франко-прусській війні в 1870 р., арбітраж у конфлікті між Німеччиною та Іспанією з питань володіння Каролінськими островами у 1885 р. і посередництво у спорі між Великобританією і Португалією з питань кордонів Конго у 1890 р.; посередництво у прикордонному конфлікті між Перу і Еквадором у 1893 р., що дозволило запобігти війні; посередництво за проханням Великобританії і Венесуели у визначенні кордонів Гайяни в 1894 р.; акцію «добрих послуг» у 1898 р. у війні між Іспанією і США; арбітраж у прикордонному конфлікті між Аргентиною і Чилі в 1900–1903 рр.; угоду 1905 р. про постійний арбітраж Св. Престолу у відносинах між Колумбією і Перу; арбітраж з питань визначення кордонів між Колумбією і Еквадором у 1906 р. [6, 98].

Ватикан весь час змушений активно маневрувати, щоб відстояти своє право на нейтралітет у кризових міжнародних ситуаціях. Ватикану складно, бо завжди потрібно пам'ятати, що його «громадяни» (віруючі) не розміщені, як у інших державах в межах однієї території, а звідси — складність їхнього захисту, складність політики захисту їхніх інтересів. З іншого боку, у Папи, хто б він не був, найбільша у світі армія (ці ж віруючі), яка ефективніша за інші саме за рахунок релігійного підтексту. Хоча, щоб «утримувати» таку армію, потрібні неймовірні зусилля. Таким чином, Ватикан не може не притримуватися принципу діалогу як керівного принципу своєї міжнародної політики. Ось чому Ватикан ніколи не

розриває дипломатичні відносини де-юре, якою б не була ситуація де-факто.

Неодноразово Папа пропонував свої добрі послуги для пошуку мирного виходу з кризи: Іоанн XXIII у 1962 р. під час кубинської кризи, в період війни у В'єтнамі (і ханойська, і американська влада відмовились від цих добрих послуг) [3, 147].

Особливе значення в політиці Св. Престолу має превентивна дипломатія [5, 144]. Як вважає католицька церква, для запобігання збройних конфліктів необхідно перш за все неухильно дотримуватись принципу справедливості. Забезпечення цього принципу є обов'язком держав як у внутрішній, так і зовнішній політиці. Застосування сили розглядається як останній захід, що може застосовуватись лише у випадках крайньої необхідності.

У 1951 р. у виступі з приводу 250-ї річниці Папської церковної академії Джованні Монтіні (майбутній Папа Павло VI) зазначав про долю ватиканської дипломатії, перераховуючи питання, що зазвичай виникають у її критиків. Зокрема він наголошував, що з точки зору церкви, дипломатія — це мистецтво створення і підтримки міжнародного миру, це відмова від застосування сили, це публічні і відповідальні дії з врегулювання конфліктів [8, 372–373].

Св. Престол у своїй дипломатичній діяльності значне місце відводить миротворчим акціям. В останнє десятиріччя дипломатія Ватикану сприяє вирішенню конфліктів шляхом спонукання конфліктуючих сторін до діалогу і відновлення миру на основі взаємної поваги. Лише двічі протягом останнього століття Св. Престол приєднався до закликів міжнародного співтовариства застосувати силу — в Руанді і в Югославії, бо альтернативою застосування сили було знищення мирного населення. В інших випадках Ватикан активно розвиває посередницьку дипломатію. Так було під час арабо-ізраїльського конфлікту, конфліктів у Північній Ірландії, в різних регіонах Азії, Африки і Латинської Америки. Найбільш помітним було посередництво, розпочате Іоанном Павлом II у 1978 р. для запобігання збройного конфлікту між

Чилі та Аргентиною через протоку Бігль. Цікава дипломатична тактика, що була застосована, виглядала, як «добрі послуги». Сторін поставили перед фактом присутності спеціального представника папи в зоні конфлікту. В обов'язки цього представника разом з отриманням інформації «з перших вуст» входила також пропозиція сторонам добрих послуг. Чилі та Аргентина не могли відмовитися від «пропозиції», бо це загрожувало виступом католиків. Для підтримки своєї дипломатії Іоанн Павло II мобілізував католиків двох держав. Врешті-решт у 1984 р. був підписаний Договір про мир і дружбу.

Дипломатичні акції, спрямовані на запобігання збройних конфліктів, Ватикан називає «навчанням миру» (*pedagogia della pace*) [3, 155].

Іоанн Павло II наполягав, що саме міжнародне співробітництво дозволить запобігти того стану, коли найбільш слабкі стають жертвою злої волі, застосування сили чи маніпулювання громадською свідомістю. Він зазначав, що народи світу в умовах взаємозалежності зможуть реалізувати свої сподівання, якщо разом будуть прагнути миру як універсальної цінності. Інструментами діалогу, за словами Іоанна Павла II, є використання всіх можливих формул переговорного процесу посередництва, арбітражу, досягти того, щоб домовленість переважала над ненавистю [3, 167]. У зв'язку з цим досвід ватиканської дипломатії у сфері посередництва, добрих послуг і арбітражу є особливо цінним.

Протягом усього середньовіччя Св. Престол виступав у ролі постійного арбітра, до суду якого конфліктуючі змушені були звертатися і рішення якого вони були зобов'язані виконувати. Долями держав управляла католицька церква, останнє слово належало Св. Престолу. До кінця середніх віків Ватикан усе більше втрачає владу. Роль арбітра змінюється на роль посередника. Св. Престол складно пристосовується до нової, народженої в епоху Відродження системи, за якою незалежні суверенні держави підтримують відносини один з одним на основі взаємного диплома-

тичного представництва, що має постійний характер.

У відповідь на виклик часу дипломатія Ватикану виявила достатню гнучкість. Втручання у внутрішні справи держав поступилося методам таємної дипломатії. Намагаючись відмежувати себе від закидів втручання у внутрішні справи держав, інструкції забороняють нунціям втручатися у внутрішньополітичні питання. Св. Престол перейшов від категоричних вказівок до переконання. У новому контексті міждержавних відносин Св. Престол визначає для себе статус нейтральної держави і протягом XVII ст. зберігає його. Це дозволяє йому здійснювати посередницькі функції на мирних конгресах цього періоду, а також на мирних переговорах Вестфальського конгресу 1648 р.

Велику роль має «народна дипломатія» Ватикану, основою якої є католики усього світу, що здатні мобілізуватись на вирішення важливих міжнародних проблем. Яскравим прикладом є товариство Сант-Еджидіо, що заснувало свої організації майже на всіх континентах. На початку 80-х рр. члени товариства вперше звернулися до посередницької миротворчої діяльності. Найбільш відомими стали мирні переговори щодо Мозамбіку, що розпочалися у липні 1990 р. Результатом стало мирне врегулювання конфлікту. Генеральний секретар ООН Бу-

трос Галі визнав, що Сант-Еджидіо вдалося застосувати власну методику, що відрізняється від роботи професійних миротворців, вміло поєднавши свої конфіденційні і неформальні контакти з офіційною роботою урядів і міжнародних організацій [3, 156].

Ватикан відмовився від концепції справедливих і несправедливих війн, пристосовавшись до доби зброї масового знищення. Політика нейтралітету, проголошена ним, надає великі можливості для здійснення його функцій. Св. Престол при більшості міжнародних організацій зберігає статус спостерігача, що дозволяє йому залишатися нейтральним і не брати участь у прийнятті рішень, пов'язаних із силовими акціями. Це на сьогодні єдина можлива форма функціонування Св. Престолу.

Протягом багатьох століть Св. Престол для того, щоб вижити, долав багато труднощів. Ватикан усвідомлює швидкоплинність світового розвитку, нові економічні процеси, наукові відкриття, розповсюдження раціонального мислення та ті зміни, що супроводжують усе це. Тому, пам'ятаючи про уроки минулого, уважно стежить за змінами, що відбуваються у світі, і негайно реагує на них. Історія свідчить, що не дивлячись на величезні зміни, що відбулися у світі, традиція звертатися за допомогою і порадою до Ватикану, зберігається. Вплив церкви залишається значним.

Список літератури:

1. Ватикан / [гл. ред. С.Н. Дмитриев]. — М.: Вече, 2001. — 238 с.
2. Зінченко А.Л. Історія дипломатії: від давнини до нового часу / А.Л. Зінченко. — К.: Проза, 2005. — 560 с.
3. Зонова Т.В. Дипломатія Ватикана в контексте еволюції європейської політичної системи. — М.: РОССПЭН, 2000. — 197 с.
4. Ковальський Н.А. Ватикан на мировій арені / Н.А. Ковальський // *Общественно-політичний журнал. Сучасна Європа*. — № 2. — 2001.
5. Козлов В. Дипломатія Ватикану та його роль у міжнародному житті / В. Козлов // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. — К., 2001. — Вип. 29, ч. 1. — С. 143–146.
6. Лебек Ерик Тайная історія дипломатії Ватикана / Ерик Лебек. — М.: Рипол классик, 2004. — 301 с.
7. Пьетранджели К. Ватикан / К. Пьетранджели. — М.: Слово, 1998. — 603 с.
8. *Civiltà cattolica*. — № 5. — 1951. — Р. 372–373.
9. <http://www.catholic-pages.com/vatican/diplomacy>
10. <http://www.km.ru>

РЕЗЮМЕ

Стаття посвящена ролі Ватикана в мирном урегулюванні міжнародних спорів.

SUMMARY

The article is dedicated to the role of Vatican in peaceful settlement of international disputes.

*Рекомендовано кафедрою прав людини,
міжнародного та європейського права*

Подано 27.10.09